XIVA YODGORLIKLARI - SHARQ ME'MORCHILIGINING NOYOB DURDONALARI

Sh.Madrimova

https://doi.org/10.5281/zenodo.22990473

Annotatsiya: Ushbu tezisda Markaziy Osiyoning qadimiy shaharlaridan biri bo'lmish Xiva hamda uning tarixiy markazi - Ichan Qala me'moriy yodgorliklarining o'ziga xos xususiyatlari, shaharsozlik strukturasi va madaniy-tarixiy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, Xorazm me'morchilik maktabiga mansub bo'lgan Kalta Minor, Juma masjidi, Islom Xo'ja minorasi hamda Pahlavon Mahmud maqbarasi kabi obyektlarning muhandislik va badiiy bezak san'atidagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Xiva, Ichan Qala, Xorazm me'morchiligi, YUNESKO, Kalta Minor, Juma masjidi, majolika, koshin, yog'och o'ymakorligi.

Ma'lumki, Xiva - Markaziy Osiyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, uning tarixiy markazi bo'lmish **Ichan Qala** 1990-yilda O'rta Osiyoda birinchi bo'lib YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Shahar "ochiq osmon ostidagi muzey" sifatida tan olingan.

Xiva me'morchiligi ikki qismdan - **Ichan Qala** (ichki shahar) va **Dishan Qala** (tashqi shahar)dan iborat. Ichan Qala baland loy devorlar bilan o'ralgan yaxlit va zich me'moriy ansamblni tashkil etadi.

Asosiy me'moriy obidalar va ularning o'ziga xosligi:

Kalta Minor: Muhammad Aminxon tomonidan boshlangan, lekin tugallanmay qolgan bu minora o'zining to'liq koshin (mosaika) bilan qoplangani va ulug'vor diametri bilan ajralib turadi.

Juma masjidi: 218 ta o'ymakor yog'och ustunlarga tayanib qurilgan noyob inshoot bo'lib, Markaziy Osiyo me'morchiligida gumbazsiz va hovlisiz tuzilishi bilan ajralib turadi.

Islom Xo'ja minorasi va madrasasi: Xivaning eng baland minorasi (57 metr) bo'lib, shahar panoramasida ustunlik qiladi va Sharq minora qurilishi san'atining cho'qqisi hisoblanadi.

Kuhna Ark va Toshhovli saroylari: Xiva xonlarining rezidensiyalari bo'lib, o'zining hashamatli naqshlari, majolika bezaklari va o'ymakorlik san'ati bilan Xorazm me'morchilik maktabi mahoratini namoyon etadi.

Pahlavon Mahmud maqbarasi: Xiva shahrining diniy va ma'naviy markazi bo'lib, o'zining ko'k gumbazi va ichki koshinli bezaklari bilan san'at durdonasi sanaladi.

Xorazm me'morchilik maktabining uslubi: Xiva yodgorliklari asosan feruza hamda ko'k rangli koshindan foydalanilgani, geometrik naqshlar, yog'och o'ymakorligi hamda ganchkorlik san'atining yuksak darajada uyg'unlashgani bilan boshqa hududlar me'morchiligidan ajralib turadi.

Xulosa qilib ta'kidlash lozimki, Xiva yodgorliklari shunchaki qadimiy binolar to'plami emas, balki Xorazm vohasining ming yillik madaniyati, muhandislik salohiyati va nafis san'atini o'zida aks ettirgan tirik tarixdir. Ushbu obidalarni asrab-avaylash umumbashariy madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bulatova V. A., Notkin I. I. **Xiva me'moriy yodgorliklari: yo'lko'rsatkich.** - Toshkent: O'zbekiston, 1965. - 78 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Mankovskaya L. Yu., Bulatova V. A. **Xorazm me'morchilik yodgorliklari.** - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1978. - 191 b.
3. Pugachenkova G. A., Rempel L. I. **O'zbekiston me'morchiligining mashhur yodgorliklari.** - Toshkent: O'zSSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1958.
4. Pugachenkova G. A. **Termiz. Shahrisabz. Xiva: I–XIX asrlar badiiy yodgorliklari.** — Moskva: Iskusstvo, 1976. - 208 b.
5. Rtveladze E. V. va boshqalar. **O'zbekiston obidalaridagi durdona bitiklar.** - Toshkent: O'zbekiston, 2011. - 559 b.
6. **UNESCO Butunjahon merosi markazi. Ichan Qala.** - UNESCO Butunjahon merosi ro'yxati, № 543.
7. **UNESCO Butunjahon merosi qo'mitasi. Ichan Qalaning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilishi to'g'risidagi qaror.** - 14 COM VII.A, 1990.
8. **O'zbekiston turizm portali. Islom Xo'ja minorasi.** - Uzbekistan Travel rasmiy sayti.
9. **O'zbekiston turizm portali. Kalta Minor.** - Uzbekistan Travel rasmiy sayti.
10. **Xiva va Xorazm me'morchiligiga oid tarixiy-me'moriy materiallar.** - Xorazmiy.uz elektron axborot-resursi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.